

Nr 45.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bemyndigande att träffa vissa avtal rörande produktion av sulfitsprit m. m.; given Stockholms slott den 6 oktober 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 oktober 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet:

Genom proposition den 17 mars 1939 (nr 215) angående visst avtal mellan aktiebolaget Vin- & spritcentralen och Mo och Domsjö aktiebolag har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen vissa förslag, åsyftande en ökad inhemsk produktion av sulfitsprit.

I skrivelse nr 423 har riksdagen anmält sitt bifall till nämnda förslag.

Kungl. Maj:t har vidare genom beslut samma dag bemyndigat chefen för finansdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att inom finansdepartementet biträda med viss omprövning av grunderna för gällande sprit-

reglering. Till statsrådsprotokollet anförde jag därvid, att utredningen borde avse hela den grupp spörsmål, som aktualiserades, när på spritregleringen anlades vidare försörjnings- och beredskapssynpunkter. Arbetet borde dock så bedrivas, att utredningsmännen, där så lämpligen kunde ske, utan att avvakta utredningens slutförande i dess helhet framlade förslag i särskilda delar av ämnet.

Jag har sedermera tillkallat sex sakkunniga med berörda uppdrag.

På grund av den europeiska krisen har spörsmålet om ersättande av importerat motorbränsle med inom landet framställd vara gjort sig gällande med ökad styrka. Frågan om den inhemska sulfitspritproduktionen har därför måst omedelbart upptagas till ny omprövning.

Tillgång på inhemsk motorsprit.

Av de olika hos oss framställda slagen av sprit — d. v. s. av potatis, sulfitavfallslut och melass — faller den kvantitativt sett viktigaste produktionen av motorsprit på den vid sulfitfabrikerna framställda spriten. Av all under tillverkningsåret 1938/39 framställd motorsprit härrörde drygt 90 procent från dessa fabriker.

För närvarande äro 20 sulfitspritfabriker i verksamhet inom riket. Den totala produktionen av sprit vid dessa fabriker uppgives vid full drift inom sulfitfabrikerna kunna uppgå till 67 milj. normalliter. Genom vissa utvidgningar och förbättringar av driften lär årskapaciteten kunna utökas till approximativt uppgivna 90 milj. normalliter. Då den tillverkade kvantiteten sulfitsprit är direkt beroende av produktionen av sulfitmassa, men den senare är i hög grad konjunkturbetonad, måste de nyss angivna siffrorna betecknas såsom maximitäl, vilka kunna uppnås endast vid full drift. Till belysning härav må nämnas, att under sista året, då fabrikerna gått med inskränkt drift, produktionen av sulfitsprit stannat vid omkr. 57 milj. normalliter.

I nu rådande läge har allmänt ansetts, att det vore önskvärt, att produktionen av till motorsprit användbar sulfitsprit inom landet kunde ökas. Utöver vad som i detta hänseende kan vinnas genom särskilda anordningar vid de nuvarande spritfabrikerna och de sulfitfabriker, till vilka de äro anknutna, torde utsikterna till en ökning närmast vara förknippade med möjligheten att anlägga och driva nya sulfitspritfabriker.

Nya sulfitspritfabriker.

För att utröna förutsättningarna härför har jag i början av september d. å. underhand uppdragit åt två av förutnämnda sakkunniga, nämligen ordföranden, verkställande direktören i Vin- & spritcentralen Ernst Lyberg samt ledamoten av riksdagens andra kammare, direktören Sven Lundberg att träda i förbindelse med representanter för sulfitfabriker utan spritfabrik och undersöka, huruvida intresse hos dem föreläge att uppföra spritfabriker och i så fall på vilka villkor uppförande och drivande av dylik anläggning kunde antagas komma till stånd.

Lyberg och Lundberg ha rörande resultatet av dessa överläggningar till mig avlämnat en den 13 september 1939 dagtecknad P. M., ur vilken jag anholder få återgiva vissa huvudpunkter.

Hela antalet av de sulfittfabriksföretag med en årsproduktion av minst 15,000 ton massa, vilka sakna spritfabrik, utgöra 20 och hava en sammanlagd tillverkning av omkr. 650,000 ton massa. I överläggningarna ha deltagit representanter för 17 företag med en sammanlagd årsproduktion sulfitmassa av omkr. 600,000 ton och en beräknad spritproduktion av omkr. 32 milj. liter 95 % eller drygt omkr. 60 milj. normalliter.

Intresse för den väckta tankens genomförande torde förefinnas hos ett övervägande flertal av företagen, under förutsättning att tillfredsställande villkor kunna avtalas rörande spritens avsättning, pris m. m. I fråga om den tidrymd, inom vilken de nya fabrikerna kunde uppföras, hade hänvisats till att Ingenjörsvetenskapsakademien beräknat denna tid till 6 å 12 månader, samt att Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap i sina utredningar i saken antagit, att viss tidsförkortning vore möjlig genom standardisering samt nödig forcering i framskaffandet av material o. d. Vidare hade konstaterats, att, såvitt nu kunde bedömas, de viktigaste förnödenheterna för anläggningarnas uppförande och driftens bedrivande kunde i tillräcklig grad disponeras inom landet. Härvid förutsattes emellertid, att i förekommande fall i fråga om kol en övergång skedde till ved.

Det hade därutöver framhållits, att sulfittfabrikernas tekniska och ekonomiska förutsättningar för sprittillverkning måste antagas vara sins emellan mycket skiftande. Av sådan anledning och då anläggandet av nya spritfabriker i första hand syntes böra ske vid sådana företag, där förhållandena möjliggjorde ett särskilt snabbt igångsättande av driften, vore det av vikt, att denna sida av frågan gjordes till föremål för skyndsam utredning av med ämnet förtrogna sakkunniga.

Vad därefter anginge de förutsättningar, under vilka fabrikerna kunde tänkas vara hängade att upptaga den nya tillverkningen, så hade under överläggningarna följande förslag framlagts av utredningsmännen rörande de huvudgrunder, på vilka avtal med sulfittfabrik om anläggande av spritfabrik lämpligen syntes kunna träffas.

1. Sedan statsmakterna fattat vissa för de tänkta förslagens genomförande erforderliga beslut och den förut berörda utredningen angående sulfittfabrikernas förutsättningar för upptagande av sprittillverkning verkstälts, träffas mellan av Kungl. Maj:t för ändamålet befullmäktigat organ och varje sulfittfabrik, som enligt utredningen befunnits böra ifrågakomma för anläggande av spritfabrik, avtal rörande leverans snarast möjligt av sulfitsprit.

2. Spritfabriken utföres för framställning av motorsprit (av minst 99.1 % alkoholstyrka) med utnyttjande av sulfituluten på sätt hittills ansetts normalt under vederbörligt hänsynstagande till sulfittillverkningen, vilket i nuvarande priskalkyler för sprittillverkning vid förefintliga sulfitspritfabriker tagit sig uttryck i en beräknad självkostnad för lutens tillvaratagande av 1.5 öre per volymliter.

3. Fabriken beräknas komma att få en kapacitet (normalkapacitet) motsvarande den högsta kvantitet sprit, som med de i 2. angivna utgångspunkterna kan utvinna vid full drift i sulfittfabriken, men bör planläggas så, att den utan svårighet möjliggör de utvidgningar, som kunna antagas erforderliga vid eventuell övergång till nya, för vinnande av större spritutbyte avsedda metoder, vilka för närvarande äro under omprövning.

4. Statsmakterna tillförsäkra tillverkaren av motorsprit under en tid av tio år, räknat från och med den tidpunkt, då första leveransen av sprit äger

rum, dels den skattelättnad för motorsprit i förhållande till bensin, som för närvarande gäller, och dels avsättning för den kvantitet sprit, som enligt 3. utgör spritfabrikens normalkapacitet.

Skulle under den period, för vilken sistnämnda avsättningsgaranti gäller (garantiperioden), omläggning ske i fråga om beskaffenheten av den massa, som framställs i sulfittfabriken, och förutsättningarna för spritproduktionen härigenom avsevärt förändras, skall härav betingad jämkning ske i beräkningen av spritfabrikens normalkapacitet.

5. Prissättningen på den tillverkade motorspriten skall år för år i första hand grundas på spritfabrikernas självkostnader och, i händelse överenskommelse om priset ävensom, i det under punkt 4. stycket 2 omförmälda fall, angående normalkapaciteten ej kan träffas, verkställas genom skiljeförfarande enligt mellan parterna träffad överenskommelse eller, därest sådan överenskommelse ej kan träffas, av sådan prisenämnd, som omförmäles i 24 § av 1926 års brännvinstillverkningsförordning.

Vid denna prissättning skola gälla följande särskilda bestämmelser:

För avskrivning av anläggningen upptages bland tillverkningskostnaderna ett belopp motsvarande $\frac{1}{10}$ av anläggningskostnaden för vart och ett av garantiperiodens år. Detta belopp fördelas på antalet liter under året framställd sprit intill en kvantitet, motsvarande $\frac{9}{10}$ av fabrikens normalkapacitet, fastställd på sätt i 3. säges. Därtill läggas ränte- och övriga driftskostnader enligt samma grunder, som eljest tillämpats vid nuvarande prissättning på av A.B. Svensk Sprit till A.B. Vin- & Spritcentralen försäld sulfitsprit. Det sålunda erhållna priset betalas för hela den av spritfabriken under tillverkningsåret levererade kvantiteten.

6. Skulle framställningen av sprit ett eller flera år nedgå till eller understiga hälften av normalkapaciteten, skall det enligt 5. gällande beloppet för avskrivning av anläggningen minskas i samma proportion.

Har i dylikt fall spritproduktionens nedgång berott på omständigheter, över vilka fabriken ägare ej kunnat råda, skall sålunda uppkommande underskott i avskrivningsbeloppet, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, antingen fördelas på leveranserna under den återstående garantiperioden eller, där detta ej befinnes lämpligt, denna period utsträckas för att möjliggöra den avsedda avskrivningen av anläggningen eller fabriken ägare på annat sätt ersättas för underskottet.

7. Företagen skola vara oförhindrade att i egen tillverkning av kemisk-tekniska och andra dylika produkter använda vid deras fabriker framställd sprit.

Rörande den i punkt 3. omnämnda normalkapaciteten framhålla utredningsmännen, att beräkningen härav säkerligen komme att bereda vissa svårigheter med hänsyn till de växlande produktionsförhållandena vid de olika sulfittfabrikerna. Det vore därför gynnsamt, om man, såsom under överläggningarna ifrågasatts, kunde till grund för normalkapacitetens bestämmande lägga en generellt gällande relation mellan tillverkad massa av visst slag och därur utvunnen sprit. Emellertid tydde tillgängliga uppgifter angående dylika relationstal på, att de vore i hög grad skiftande mellan olika fabriker — yttergränserna vore lägst 25 och högst 90 liter sprit per ton massa — och vore därför tanken på att bygga beräkningar av normalkapaciteten på en generell siffra av detta slag näppeligen praktiskt genomförbar. Vid träffandet av de individuella avtalen med varje fabrik syntes likväl kunna omprövas, huruvida den angivna metoden för normalkapacitetens bestämmande borde tillämpas.

Utredningsmännen erinra vidare ifråga om de i punkt 5. angivna grunderna för prisbestämningen, att dessa, i jämförelse med vad som utginge

enligt nuvarande prissättningsvillkor för sulfitsprit, innebure viss merbetalning för såväl $\frac{1}{10}$ av den spritmängd, som motsvarade fabriken normalkapacitet, som ock för vad som kunde levereras utöver denna kvantitet. Syftet med denna prisregel vore, att tillverkaren skulle tillgodoföras, utöver självkostnaderna — med däri ingående relativt mycket hög avskrivningskvot för anläggningarna — en avsevärd del av det förbilligande, som i form av lägre driftskostnader och större produktionskvantitet uppkomme genom rationaliseringsåtgärder, vilka tillverkaren genomfört.

Det sålunda framlagda förslaget bygger, enligt vad utredningsmännen framhålla, på förutsättningen, att företaget självt bestrider kostnaden för anläggningen. Då det likväl ej vore uteslutet, att företag för att kunna igångsätta spritproduktionen vore i behov av statslån för anläggningen, borde Kungl. Maj:t ha befogenhet att mot tillfredsställande säkerhet lämna sådant lån till belopp, motsvarande högst anläggningskostnaden. Lånet skulle amorteras varje år med minst det belopp, som företaget vid prissättningen tillgodoförts i sådant hänseende. Garanti för amorteringen jämte ränta på lånet kunde lämpligen ordnas på så sätt, att det organ, som skulle handha distributionen av sprit, vid leveransernas likvidering innehölle och till staten inlevererade så stor del av likviden, som enligt prissättningen upptagits för ändamålet.

Vid överlämnandet av redogörelsen för sina överläggningar ha utredningsmännen meddelat, att de representanter för sulfitfabrikerna, för vilka det nu refererade förslaget framlagts, visserligen förklarat sig eventuellt kunna godkänna huvudpunkterna däri, men önskat en del modifieringar, vilka senare utredningsmännen emellertid icke funnit sig kunna förorda.

I anknytning till tanken på att företagen möjligen skulle föredraga, att de för anläggningen av de nya fabrikerna nödiga medlen tillhandahölles av staten, hade vidare några härav föranledda jämkningar i avtalsgrunderna utförligare diskuterats. Enligt en därunder framkommen plan skulle statens försträckning för anläggningen bestämmas till belopp, som enligt sakkunnig utredning befunes erforderligt. Företaget måste i stället avstå från förmånen av tioårig avsättningsgaranti men tillförbindas att, i den ordning och i den mån staten eller dess för ändamålet befullmäktigade organ så önskade, leverera en spritkvantitet, motsvarande normalkapaciteten för tillverkningen under en viss närmare angiven årsperiod. Den levererade spriten skulle betalas med ett pris, som beräknas efter de eljest angivna huvudpunkterna men med avdrag för det belopp per liter, som i prissättningen motsvarade avskrivning för anläggningar. Dessa belopp per liter skulle, i mån av verkställda leveranser, krediteras det erhållna statslånet. På samma sätt skulle avdrag i priset resp. kreditering göras för ränta på lånet. Skulle staten, innan den föreskrivna totalleveransen fullgjorts, förklara sig icke önska mottaga ytterligare spritkvantitet, frikallas företaget från åtagen leveransplikt och även från skyldighet att betala vad som kan restera på statslånet.

Utredningsmännen ha för sin del icke upptagit detta alternativ på grund dels av den därmed förbundna utlåningsrisken för staten och dels det mins-

kade intresse det kunde förutsättas innebära för företaget att genomföra rationaliseringsåtgärder på lång sikt.

Annan sprit än sulfitsprit.

Utom sulfitsprit torde ytterligare några slag av sprit komma att stå till förfogande för användning till andra ändamål än förtäring.

I främsta rummet gäller detta den sprit, som tillverkas med melass som råvara. Dylik sprit har under senare tid framställts dels av Svenska Sockerfabriksaktiebolaget, dels av Svenska Jästfabriksaktiebolaget. På grund av den minskade tillgången på melass för fabriksändamål har spritproduktionen hos sockerbolaget varit inställd från och med tillverkningsåret 1938/39, medan framställningen av sprit vid jästfabrikerna nämnda år uppgick till 4.5 milj. normalliter. Jästfabriksaktiebolaget har tidigare uppgivit sig för tillverkningsåret 1939/40 icke kunna påräkna mera melass än som åtginge för jästfabrikationen, varav skulle följa, att spritframställningen sjönke till 1 milj. normalliter. Emellertid har senare meddelats, att bolaget jämväl under tillverkningsåret 1939/40 torde vara i tillfälle att leverera samma kvantitet sprit som under år 1938/39, ehuru sockerbolaget förklarat sin avsikt vara att höja priset på melassen, varigenom vissa svårigheter kunde komma att beredas jästbolaget. Samtidigt har bolaget underrättat om att det med nu befintlig fabriksutrustning skulle kunna årligen leverera ytterligare 7.5 milj., d. v. s. sammanlagt 12 milj. normalliter sprit, under förutsättning att 22,000 ton melass utöver den för jästfabrikationen erforderliga kvantiteten ställdes till bolagets förfogande. Priset på denna sprit bleve emellertid högre än det nuvarande.

Vidare står till förfogande den sekundaspirt, som erhålles vid spritcentralens reningsverk och som beräknas uppgå till en årskvantitet av 0.5 milj. normalliter.

Slutligen torde under nästa tillverkningsår viss kvantitet potatissprit kunna disponeras, visserligen på grund av för låg alkoholhalt icke som motorbränsle, men för tekniska och hushållsändamål, varigenom en motsvarande mängd sprit med högre alkoholhalt frigöres för användning som motorsprit. Enligt den av 1937 års riksdag godkända ordningen för disposition av den estniska potatissprit, om vars införsel genom spritcentralens försorg beslut samtidigt fattats, skulle denna sprit komma till användning såsom förtäringssprit. Det skulle dock ankomma på Kungl. Maj:t att lämna spritcentralen tillstånd att i större utsträckning än vad som eljest följde av gällande avtal mellan staten och spritcentralen använda potatissprit för försäljning jämlikt förordningen angående handeln med skattefri sprit. De avtalade leveranserna om tillsammans 5 milj. normalliter estnisk sprit ha numera fullgjorts. Med anledning härav har Kungl. Maj:t medgivit, att spritcentralen får under tillverkningsåret 1939/40 inköpa 5 milj. normalliter potatisråbrännvin att användas såsom skattefri sprit och att med samma kvantitet öka försäljningen av motorsprit.

Totala tillgången på motorsprit.

Sammanfattningsvis kan sålunda rörande tillgången på sprit för andra ändamål än förtäring under 1939/40 sägas, att, därest beräkningen göres utan hänsynstagande till möjligheten att redan under nämnda år kunna påräkna leveranser från nyuppförda spritfabriker men med antagande av full drift vid nuvarande sulfitspritfabriker, följande kvantiteter sprit kunna bli disponibla:

	milj. normalliter
sulfitsprit	67.0
melassprit	4.5
potatissprit	5.0
sekundasprit	0.5

Summa 77.0 milj. normalliter.

Av den sammanlagda kvantiteten, 77 milj. normalliter, beräknas, med ledning av siffrorna för år 1938/39 31 milj. komma att försälas som teknisk och hushållssprit och 1.6 milj. normalliter såsom skattelagd teknisk sprit, varefter högst 44.4 milj. normalliter återstå för användning som motorsprit eller ungefär 6 milj. mera än som enligt hittills gällande bestämmelser få avsättas årligen. Om melass i erforderlig utsträckning kan tillhandahållas jästfabrikerna, skulle den där tillverkade kvantiteten ökas med 7.5 milj. normalliter och den totala myckenheten således stiga till 84.5 milj. normalliter, varav i runt tal 52 milj. normalliter motorsprit.

För de därefter närmast följande tillverkningsåren skulle, därest produktionen vid alla de ifrågasatta nya sulfitspritfabrikerna kommit i gång, en ytterligare produktion av motorsprit av högst 60 milj. normalliter kunna påräknas. Vidare är det möjligt, att de nuvarande sulfitspritfabrikerna genom vissa åtgärder kunna öka sin tillverkning till den för sådant fall uppgivna siffran av 90 milj. normalliter. Den *maximala* tillgången på sprit för motorbränsle kan därför i *gynnsammaste fall* från och med tillverkningsåret 1940/41 angivas med 135 milj. normalliter eller drygt 65 milj. *volymliter* om minst 99.1 % alkoholhalt.

Ändringar i spritmarknadens nuvarande reglering.

I sin tidigare omnämnda P. M. om anläggande av nya sulfitspritfabriker ha utredningsmännen framhållit, att en enligt ändrade grunder genomförd prissättning för av nyuppförda fabriker levererad sulfitsprit borde föranleda viss modifikation även i reglerna för den prisbestämning, som nu tillämpas för de i gång varande sulfitspritfabrikerna. Med hänsyn till det för närvarande framträdande intresset att kunna stimulera fabrikerna till största möjliga spritproduktion syntes det nämligen lämpligt att låta jämväl de nuvarande spritfabrikerna komma i åtnjutande av sådan särskild gottgörelse för en produktion över $\frac{9}{10}$ av normalkapaciteten som för de nya fabrikerna förutsatts ligga i den föreslagna bestämmelsen om att den mot avskrivningskvoten svarande delen av priset skulle tillgodonjutas för hela årsleveransen.

Utredningsmännen erinra även om att enligt nu gällande, år 1934 beslutade reglering av den inhemska spritmarknaden tillverkning och försäljning av ytterligare kvantiteter sulfitsprit för motorändamål icke kunde ske utan riksdagens medverkan. Ej heller stode de grunder för prisbestämningen på sulfitsprit, som förslagsvis framlagts, i överensstämmelse med de direktiv, vilka i detta hänseende efter riksdagens hörande av Kungl. Maj:t meddelats spritcentralen och som funnit uttryck i särskilt avtal mellan staten och bolaget.

Slutligen framhålla utredningsmännen, att, då under vissa omständigheter behov kunde föreligga att lagra avsevärda kvantiteter av den tillverkade spriten, men tillgång på härför lämpliga lagringsutrymmen för närvarande vore relativt ringa, anordningar genom statens medverkan syntes böra vidtagas för tillgodoseende av angivna syfte, närmast för beredande av lagringsmöjligheter vid eller i närheten av vissa spritfabriker.

De år 1934 av riksdagen godkända grunderna för reglering av den inhemska spritmarknaden, varom utredningsmännen erinrat, bygga bl. a. på att, medan potatisbrännerierna fingo rätt att årligen leverera en kvantitet potatisråbrännvin, svarande mot inköpsbehovet av sprit för förtäringssändamål, sulfitspritfabrikernas samt melassbränneriernas leveranser skulle tillgodose behovet av sprit för tekniska och hushållsändamål samt av motoralkohol. För säkerställande av att redan anlagda sulfitsprittfabriker skulle äga möjlighet att fortsätta tillverkningen ansågos dessa genom särskilda åtgärder böra beredas möjlighet för avsättning årligen av en spritkvantitet av 40 milj. normalliter, d. v. s. den tidigare beräknade sammanlagda tillverkningskapaciteten hos förefintliga fabriker. Därför infördes i det som en följd av 1934 års reglering mellan staten och spritcentralen träffade avtalet en bestämmelse om att spritcentralen finge årligen av sulfitsprittfabrikerna inköpa en kvantitet av högst 40 milj. normalliter, varutöver finge disponeras den tillgängliga produktionen av melasssprit intill 6 milj. normalliter. För att trygga avsättningen av motorsprit stadgades senare under året skyldighet för bensinimportörer och bensintillverkare att inköpa dylik sprit i en omfattning, som av Kungl. Maj:t skulle fastställas kvartalsvis till en viss procentuell andel av importen resp. tillverkningen av bensin. Till förbrukarna distribueras denna sprit såsom beståndsdel i s. k. lättbentyl, vars sammansättning enligt år 1936 utfärdade bestämmelser skall vara 25 % alkohol och 75 % bensin.

För den hittillsvarande försäljningen av annan sprit än konsumtionssprit ha således två olika avsättningsmetoder tillämpats: dels försäljning på en fri marknad av sprit för hushålls- och tekniska ändamål, där efterfrågan fått bestämma avsättningens storlek — således samma regel som gällt för den till förtäring avsedda spriten, i huvudsak bestående av potatissprit — dels en tvångsavsättning av motorbränsle. Utvecklingen på den fria marknaden har företett en ständigt uppåtgående kurva, så att mot en avsättning av sprit för hushålls- och tekniska ändamål av 17.6 milj. normalliter under år 1934/35, d. v. s. första tillverkningsåret efter spritcentralens övertagande av distributionen, svarar en försäljning av 28 milj. normalliter under år 1938/39.

Det nuvarande systemet beträffande motorspritsens avsättningsförhållanden har, såsom tidigare antytts, grundats på den förutsättningen, att svårigheter skulle komma att möta att, även med subvention i form av befrielse från skatt på motorsprit, bereda avsättning av varan i en närmast med tanke på sulfitspritindustriens intressen avpassad omfattning. I stället har även här förekommit en ökad efterfrågan, som föranlett bensinfirmorna att verkställa inköp av motoralkohol utöver vad som ålegat dem enligt den fastställda inköpskvoten. För kalenderåret 1938 inköptes omkr. 6.6 milj. normalliter motorsprit mer än vad som föranletts av inköpsprocenten, och för tillverkningsåret 1937/38 utgjorde motsvarande kvantitet omkr. 3 milj. normalliter. I realiteten har detta medfört ett nödtvunget överskridande av den från 33.4 till 38.4 milj. normalliter höjda kvantitet motorsprit, som legat till grund för inköpskvantitetens och inköpskvotens fastställande. För att bereda sig tillgång till den för försäljningen erforderliga spriten har spritcentralen nödgats verkställa uttag i förskott på inköpskvantiteten för tillverkningsåret 1938/39. Dessa förhållanden ha haft till följd, att inköpskvoten för motorsprit under sistnämnda försäljningsår måst trots den ökade efterfrågan sättas lägre än under föregående år. Svårigheterna kulminerade under årets sista kvartal, d. v. s. perioden juli—september 1939. Spritcentralen hade för detta kvartal föreslagit och Kungl. Maj:t fastställt en inköpskvot av 1 % — mot 2 % för de närmast föregående kvartalen — enär i annat fall spritcentralens försäljning av motorsprit skulle ha kommit att omfatta avsevärt större kvantiteter än bolaget enligt gällande direktiv fått tillstånd inköpa för året 1938/39. Då bensinimportörerna emellertid alltjämt rekvirerade större mängder motorsprit än som svarade mot denna kvot, i vilket avseende de voro i sin fulla rätt, enär kvoten endast avser att vara ett *minimum*, icke en normalsiffra eller ett maximum, såg sig bolaget nödsakat meddela sina köpare, att bolaget icke kunde leverera mer än en mot 1 % svarande kvantitet. Betydande svårigheter uppkommo härigenom, särskilt för de motorägare, som inställt sina motorer för användning av lättbentyl. På framställning av spritcentralen medgav därför Kungl. Maj:t bolaget att, utöver tidigare fastställd kvantitet, i förskott på inköpen för 1939/40 uttaga så stor mängd motorsprit, att under tiden juli—september 1939 en inköpskvot av 2 % kunde tillämpas.

De olägenheter, som sålunda framträtt vid tillämpningen av hittills gällande ordning för spritcentralens inköp och försäljning av skattefri sprit, ha föranlett spritcentralens verkställande direktör att i en till mig i början av augusti i år överlämnad P. M. föreslå vissa modifikationer i nuvarande bestämmelser, varvid framhållits, att dessa jämkningar syntes böra tagas i övervägande oberoende av frågan om eventuell ökning av tillgången på motorsprit.

Till en början — anföres i promemorian — lär kunna fastslås, att det årliga bestämmandet genom Kungl. Maj:t av den *totala* mängd sulfitsprit, som Spritcentralen skall köpa och försälja, är både överflödigt och med hänsyn till sina konsekvenser olämpligt. Ty då avsättningen av sprit för tekniska

och hushållsändamål (95 % sprit) ej är beroende av föreskrifter om tvångsköp och ej tillskyndar staten någon förlust av bensinskatteintäkt samt då enligt riksdagsdirektiven förutsättes, att den totala inköpskvantiteten skall höjas allt eftersom omsättningen av sprit för sagda ändamål stiger, synes det vara mest naturligt, att åt Spritcentralen överlämnas att, med ledning av beräknat behov, för varje försäljningsår träffa avtal med sprittillverkarna om leverans av 95 % sprit. Som det hittills varit ordnat har Kungl. Maj:t för det påföljande försäljningsåret fastställt en inköpskvantitet motsvarande *det föregående årets omsättning*, men regelmässigt mot slutet av försäljningsåret efter konstaterad fortsatt omsättningsökning medgivit avsevärda tilläggsköp. Även bortsett från att Spritcentralen därigenom nödgas tidvis — i avbiden på dylikt medgivande — överskrida den vid årets början av Kungl. Maj:t fastställda inköpsrätten, har förhållandet medfört, att det för året bestämda spritpriset blivit högre, än om man kunnat redan vid prissättningen räkna med den större årskvantiteten.

En omläggning i angiven riktning, varigenom Spritcentralen finge vid försäljningsårets början inköpa och prissätta en större årskvantitet kan numera så mycket lättare genomföras, som ett eventuellt årsöverskott kan ingå i den lagerhållning, vartill senaste riksdag lämnat medgivande.

Kungl. Maj:ts tillståndsbeslut skulle sålunda behöva avse blott motorspriten. Det är två omständigheter, som mot slutet av varje försäljningsår äro speciellt ägnade att bereda svårigheter för regleringens ändamålsenliga tillämpning i vad angår sådan sprit. Den ena är, att inköpskvoten sättes i relation till en beräknad *framtida* import resp. tillverkning av bensin. Den andra är, att sagda kvot är bestämd som ett *minimum*. I det senare hänseendet bör beaktas, att Spritcentralen med kännedom om de olägenheter, som i annat fall skulle åsamkas motortrafiken, icke ansett sig under försäljningsårens tidigare kvartal, då slutresultatet för året ännu ej kan överblickas, kunna vägra försäljning utöver denna minimikvot. Om det sedan visar sig, att relativt ringa del av den fastställda kontingenten motorsprit återstår för försäljningsårets sista kvartal, kan det såsom i år inträffa, att inköpskvoten blir mycket låg och att större kvantitet än som motsvarar kvoten ej kan tillåtas, såvida ej exceptionella åtgärder tillfälligtvis vidtagas för att skaffa ökad tillgång till motorsprit.

En utväg ur svårigheterna vore, att, under upprätthållande i övrigt av hittillsvarande förfaringssätt, det gives Kungl. Maj:t möjlighet, att, när under senare hälften av försäljningsåret den återstående delen av kontingenten visar sig vara alltför ringa, medgiva, att, utöver den i riksdagsdirektiven angivna kontingenten, motorsprit må av Spritcentralen tillhandahållas sådana importörer resp. tillverkare, vilka önska köpa mera än som svarar mot kvoten.

Anses ett sådant arrangemang mindre lämpligt, emedan statens förlust av intäkt från bensinskatten i ty fall kan bli betydligt större än som förutsatts, torde ungefär följande förfaringssätt böra övervägas, vilket som regel ej behöver medföra överskridande av den enligt riksdagsdirektiven för närvarande fastställda kvantiteten. Kungl. Maj:t medger likasom hittills omedelbart före försäljningsårets början tillstånd till inköp av motorsprit (38.4 milj. normalliter). Samtidigt föreskrives, att vederbörande importörer resp. tillverkare skola vara skyldiga att under året köpa sagda kvantitet fördelad på dem efter deras import resp. tillverkning av bensin *under närmast föregående tolv månader* att uttagas med t. ex. en fjärdedel varje kvartal. Redan från försäljningsårets början skulle alltså varje bensinförsäljare veta, hur stor kvantitet motorsprit, som står till hans förfogande under året och kunna inrätta sig härefter. Tänkbart torde under sådana förhållanden vara, att

bensinförsäljarna inbördes tillskapa ett clearingförfarande, varigenom försäljare, som har mindre behov av motorsprit än som svarar mot hans kvot, överlåter överskottet till försäljare, som har större behov än som svarar mot hans kvot.

Mot det angivna arrangemanget kan synas tala, att en bensinförsäljare, som upphör med sin verksamhet under året eller i hög grad får densamma reducerad och ej kan överlåta motorspriten på annan, dock skulle vara skyldig uttaga sitt kvantum. Med hänsyn härtill torde Kungl. Maj:t beredas möjlighet att medgiva befrielse från sådan skyldighet. Skulle verksamheten upphöra på så sätt, att den överlåtes till annan, torde överlåtaren för att själv bli befriad ha tillförbundit den, som övertagit verksamheten, att fullgöra överlåtarens skyldighet att uttaga motorsprit. Om i annat fall under försäljningsåret tillkommer ny importör resp. tillverkare av bensen, bör denne vara skyldig att, intill dess han kan inbegripas under det regelmässiga förfaringssättet, uttaga motorsprit efter en inköpskvot ställd i relation till hans import resp. tillverkning under varje kvartal av det löpande året och bestämd efter förhållandet mellan den förut omförmälda (från tidigare tolv månader erhållna) import- resp. tillverkningskvantiteten och den för året fastställda normala kontingenten motorsprit. Skulle tillverkare inom landet av bensen under försäljningsåret avsevärt utvidga sin tillverkning, torde Kungl. Maj:t böra ha möjlighet att, om tillverkaren så önskar, i nyss sagd proportion köpa motorsprit från Spritcentralen.

Även med ett sådant arrangemang skulle alltså kontingenten kunna komma att överskridas. Men det torde i så fall komma att inträffa endast undantagsvis och röra sig om relativt obetydliga kvantiteter.

Direktiven rörande den nuvarande regleringen av spritmarknaden innehålla bestämmelser jämväl angående grunderna för prissättningen av den sprit, som inköpes av spritcentralen. I detta hänseende gäller enligt föreskrift i avtalet mellan staten och bolaget, att prissättningen skall grundas på framställningskostnaden i ett välskött och medelstort bränneri av det slag, som är i fråga, och får för sprit av samma slag och kvalitet ej sättas olika pris på grund av dess avsedda användning för olika ändamål. Någon handelsvinst får icke beräknas och för melasspriten icke betalas högre pris än för sulfitsprit. Enär antalet sulfitsprittfabriker under regleringens hittillsvarande tillämpning varit oförändrat, men den totala produktionen av sulfitsprit stigit med omkr. 50 %, följer av de angivna reglerna, att den genomsnittliga tillverkningen vid ett »medelstort bränneri» stigit i samma proportion, i själva verket från 2 till omkr. 3 milj. normalliter per fabrik. Med hänsyn till att självkostnaden — om övriga faktorer äro oförändrade — vid en större fabrik inom vissa gränser i stort sett ställer sig lägre än vid en mindre, innebär en successiv höjning av leveranskvantiteterna utan ökning av antalet fabriker, att inköpsprisen visa sjunkande tendens. Så har ock varit fallet. För första tillverkningsåret 1934/35 var priset på sulfitsprit 25 öre per liter 95 % och 28.2 öre per liter 99.1 %, medan motsvarande pris för år 1938/39 sjunkit till resp. 21.5 och 24.5 öre per liter. Betydelsen för dessa kalkyler av produktionens omfattning framgår även därav, att det förslag till avtal om inköp av sulfitsprit från Mo och Domsjö aktiebolag, som underställdes 1939 års lagtima riksdag och vann dess bifall — ehuru, enligt vad jag erfarit, bolaget icke anser sig under nuvarande förhållanden kunna full-

följa avtalet — utgick från att priset för denna tillverkning, som beräknades till 8 milj. normalliter per år, skulle vid dåvarande kolpris baseras på en framställningskostnad av 20 öre per liter 99.1 %.

Från aktiebolaget Svensk sprit har den 4 oktober 1939 till finansdepartementet inkommit en skrift, däri bland annat hemställts om en för fabrikanterna gynnsammare prissättning å sulfitsprit i syfte att stimulera intresset för produktionsökning.

Under beredningen av förevarande ärende har jag rådfört mig med cheferna för kommerskollegium och kontrollstyrelsen.

*Departements-
chefen.*

När 1934 års reglering på spritmarknaden genomfördes, utgick man från att svårigheter skulle uppstå för sulfitsprittfabrikerna att avsätta sin normala produktion. Därför försågs sprittillverkningen med den spärr mot expansion, som låg i att Kungl. Maj:ts medgivande skulle erfordras för produktion av större kvantitet än 40 milj. normalliter, varjämte avsättningen av viss del av tillverkningen ansågs böra tryggas genom särskilda tvångsföreskrifter. Utvecklingen har sedan visat, att produktionen har måst ökas på grund av en stegring av efterfrågan på den del av marknaden, som behållit sin frihet, och till någon del även emedan ökning medgivits i kvantiteten tvångsförsåld sprit. Åtgången av sulfitsprit har såsom en följd därav ökats med drygt hälften från den kvantitet, som år 1934 angavs som maximal. I det nu rådande krisläget med dess osäkra utsikter i fråga om tillgången på importerat motorbränsle har emellertid även denna ökning sett sig såsom relativt obetydlig, så mycket mera som endast omkring 60 % av hela produktionen beräknats kunna tagas i anspråk såsom drivmedel för motorer. Det är under dessa förhållanden som tanken på att bereda tillgång på ytterligare väsentliga kvantiteter såsom motoralkohol användbar sulfitsprit får upptagas till omprövning.

Utsikten till ett sådant läge av försvårad tillförsel utifrån hade redan före krigsutbrottet lett till undersökning av de olika utvägar, som kunde stå oss till buds för att åtminstone i någon utsträckning skaffa ersättning för utebliven import av motorolja. Frågan om en utvidgad tillverkning av sulfitsprit, trots de därmed förbundna kostnaderna för hela folkhushållet, hade därvid särskilt uppmärksammats. Den statliga utredning rörande produktionen av sulfitsprit, som vid krigsutbrottet pågick, hade emellertid ett vidare syfte, och för att snabbare vinna klarhet just i fråga om sulfitspriten som motorbränsle uppdrog jag i september åt två av utredningsmännen att i detta hänseende överlägga med representanter för sulfitindustrin och att på grund därav eventuellt framkomma med förslag till ökad produktion. Den undersökning, som verkställdes av de sålunda underhand tillkallade utredningsmännen, visar att det angivna syftet icke torde kunna nås utan ingripanden i olika hänseenden från det allmännas sida. Detta gäller såväl det statliga stöd, som ifrågasatts såsom förutsättning för anläggning av nya sulfitsprittfabriker, som ock den nyreglering av marknadsförhållandena på detta område, vilken

även under andra omständigheter sannolikt hade påkallats och som i varje fall måste bli en följd av en ökad produktion. Vid omprövningen av frågan om statens medverkan för vinnande av de syften, om vilka här är tal, får visserligen icke förbises, att den ökade tillgång på motorsprit, som därigenom kan ernås, måhända i och för sig ter sig betydande, men i förhållande till den normala kvantitet importerat motorbränsle, som den skall ersätta, blir av en relativt mycket ringa storleksordning. De förut av mig anförda siffrorna visa i detta hänseende bl. a., att den totala tillgång på såsom motorbränsle användbar inhemsk sprit, som under de för produktionen gynnsammaste förutsättningarna kan beräknas stå till förfogande under tillverkningsåret 1939/40, utgör omkring 26 milj. volymliter samt under de närmaste åren därefter omkring 65 milj. volymliter. Den förra siffran motsvarar omkr. två veckors, den senare fyra och en halv veckas förbrukning av bensin, sådan denna konsumtion tedde sig under månaderna närmast före krigsutbrottet. Men uppnåendet av dessa siffror är beroende av en rad faktorer, vilkas inflytande för närvarande icke kan bedömas med någon större tillförlitlighet. Dit höra sulfitföretagens villighet att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att öka spritproduktionen vid nu förefintliga spritfabriker, och att nyanlägga spritfabriker, där sådana tidigare icke funnits. Hit måste också räknas de kvantitativa växlingar, som produktionen av sulfitmassa är underkastad och varav sprittillverkningens omfattning är direkt beroende. Av skäl, som jag icke behöver närmare utveckla, är ovissheten på denna punkt under nuvarande förhållanden särskilt starkt framträdande. Det är därför möjligt, att man får räkna med en väsentlig reduktion av de siffror, jag nyss nämnt, och därmed skulle betydelsen av de åtgärder från enskildas och statens sida, som här ifrågasatts, ytterligare minskas.

Dylika överväganden synas emellertid icke i nu föreliggande situation utgöra tillräckliga skäl för att avstå från tanken att genom medverkan från det allmännas sida söka åstadkomma en ökad inhemsk produktion av motorsprit. Även om denna tillverkning måste få tämligen blygsamma proportioner, därest dess kvantitet mätes i förhållande till mängden under normala förhållanden förbrukat motorbränsle, växer dess relativa betydelse i den mån importen försvåras och begränsningar i förbrukningen framtvingas. Uppenbarligen är det denna ovisshet om fortsatta importmöjligheter och riskerna av en minskad tillförsel utifrån, som kunna övervinna betänkligheterna mot att med det allmännas hjälp söka utvidga produktionen av ett motorbränsle, för vilket kostnaderna så väsentligt överstiga de för importvarorna erforderliga. Ju längre den tidsperiod är, under vilken man anser sig böra räkna med importsvårigheter eller avspärrning, desto mindre vikt får tydligen tillmätas dessa betänkligheter. Men för så vitt den utvidgade produktionen endast motiveras av krisläget, kan detta icke undgå att påverka utformningen av de stödåtgärder, som anses oundgängliga.

De slag av sprit, som kunna komma ifråga för tillverkning av motorbränsle, äro sulfitsprit och melassprit. Det tredje inom landet tillverkade

slaget av sprit, nämligen potatisråsprit, framställs för närvarande till större delen i en koncentration av endast 70 à 80 % alkohol och till en mindre del med högst 95 % alkoholstyrka. För avsättning som motorsprit kräves emellertid en alkoholkoncentration av minst 99.1 %. Visserligen är det tekniskt möjligt att framställa potatissprit med även sistnämnda alkoholstyrka. Härför fordras emellertid särskilda, relativt dyrbara anläggningar, vartill som en avgörande faktor kommer, att potatisspriten är väsentligt dyrare än sulfit- och melasssprit, så att motorsprit, tillverkad av potatissprit, skulle betinga ett pris, som vore mer än dubbelt så högt som motorsprit av de båda andra slagen.

Vad beträffar melassspriten, så kan av denna vara, vilken i erforderlig utsträckning torde kunna tillverkas med 99.1 % alkoholstyrka, under närmaste tillverkningsår påräknas en produktion av 4.5 milj. normalliter. Därutöver skulle emellertid, under förutsättning av tillräcklig tillgång på melass och utan ytterligare kapitalinvestering för anläggningar o. d., kunna framställas 7.5 milj. normalliter. För denna tillskottsproduktion beräknas åtgå 22,000 ton melass, en kvantitet, som representerar bortåt $\frac{1}{4}$ av den till 70,000 à 75,000 ton uppskattade totalt tillgängliga årsmängden. Då melass är ett fodermedel, som, enligt vad jag inhämtat, särskilt under nuvarande förhållanden icke anses kunna utan svårighet avvaras för tillgodoseende av vissa utfodringsbehov och därför icke synes böra komma till användning för spritframställning i större utsträckning än under senaste året, torde, i varje fall ej för år 1939/40, kunna räknas med högre produktion av melasssprit än förut angivna kvantitet av 4.5 milj. normalliter.

Huvudintresset vid behandlingen av denna fråga förlägges därför till spörsmålet om möjligheterna att öka tillverkningen av sulfitsprit. Den utredning, som i detta avseende verkstälts och som av mig i det föregående refererats, visar, att dylika möjligheter torde förefinnas. Såsom en allmän förutsättning gäller härvid, att sulfitfabrikernas tillverkning av sulfitmassa kan upprätthållas i full eller i varje fall icke alltför starkt begränsad omfattning. Visserligen äro för närvarande nya produktionsmetoder under utprövning, som skulle göra det möjligt att dels öka spritutvinningen vid massafabrikationen med endast en mindre sänkning av massans kvalitet, och dels uppdrypa spritutbytet ur veden ännu mera på bekostnad av massakvaliteten, möjligen ända därhän att användbar massa ej alls erhålles. Emellertid lära dessa metoder icke vara så slutligt utarbetade, att med någon säkerhet kan räknas med att de kunna komma till användning under den närmaste tiden. Med hänsyn till detta förhållande och till berörda kvalitetsförsämring för massan torde man få utgå från att producenterna icke i nuvarande läge äro intresserade för att i större omfattning taga upp tillverkning efter de nya linjerna och att alltså ökad sulfitspritproduktion knappast kan påräknas på sätt nu angivits. Om produktion enligt de nya metoderna skulle komma till stånd, erfordras nya bestämmelser för reglering av denna, varom förslag vid behov torde få föreläggas riksdagen. Vad som från statsmakternas sida kan göras för att genom teknisk forskning på området främja ut-

vecklingen av produktionsmetoder, genom vilka spritutbytet skulle ökas, synes emellertid böra komma till stånd. I enlighet härmed torde chefen för handelsdepartementet, sedan pågående utredning i ärendet avslutats, komma att föreslå Kungl. Maj:t att för ändamålet disponera erforderligt belopp av det å riksstatens tionde huvudtitel uppförda reservationsanslaget till undersökningar avseende utnyttjandet av vissa inhemska råvarutillgångar m. m.

Hos de nu i gång varande sulfitsprittfabrikerna kan produktionen ökas genom vissa anordningar för driftens utvidgning och rationalisering. En förutsättning för att dylika åtgärder skola kunna vidtagas eller slutföras, där de redan påbörjats, synes emellertid vara, att de nuvarande prissättningsgrunderna för sprit från dessa fabriker ändras. Jag återkommer härtill i det följande.

Undersökningen angående intresset för anläggande av nya sulfitsprittfabriker hos de sulfittfabriker, där sådan drift hittills icke förekommit, har visat, att i varje fall ett flertal av de ifrågakommande företagen — med en massaproduktion av minst 15,000 ton per år och fabrik — torde vara villiga att igångsätta och driva dylika anläggningar, under förutsättning att från statens sida vissa garantier lämnas rörande avsättning och pris. I detta hänseende ha de av mig tillkallade utredningsmännen föreslagit i huvudsak följande grunder för avtal mellan staten eller något dess organ och företagen.

Tillverkare av sulfitsprit tillförsäkras under tio år från första leveransdagen dels den skattelättnad för motorsprit i förhållande till bensin, som för närvarande gäller, och dels avsättning för den kvantitet sprit, som utgör fabrikens normalkapacitet. Denna senare beräknas motsvara den högsta kvantitet sprit, som kan utvinnas vid full drift i sulfittfabriken, varvid förutsättes, att sulfittluten utnyttjas på sätt hittills ansetts normalt under vederbörligt hänsynstagande till sulfittillverkningen. Skulle under garantiperioden omläggning ske i beskaffenheten av den i sulfittfabriken framställda massan och förutsättningarna för spritproduktionen härigenom avsevärt förändras, skall härav betingad jämkning ske i beräkningen av sprittfabrikens normalkapacitet.

Prissättningen på spriten skall ske för varje särskilt företag och år för år i första hand grundas på dess självkostnader. För avskrivning av anläggningen för vart och ett av garantiperiodens år skall bland tillverkningskostnaderna upptagas ett belopp motsvarande $\frac{1}{10}$ av anläggningskostnaden vilket belopp fördelas på antalet liter under året vid fabriken framställd sprit intill en kvantitet, motsvarande $\frac{9}{10}$ av fabrikens normalkapacitet. Därtill läggas ränte- och övriga driftskostnader enligt nuvarande prissättningsgrunder. Det sålunda erhållna priset betalas för hela den av sprittfabriken under tillverkningsåret levererade kvantiteten. Skulle framställningen av sprit ett eller flera år nedgå till eller understiga hälften av normalkapaciteten, skall beloppet för avskrivning av anläggningen minskas i samma proportion. Har i dylikt fall spritproduktionens nedgång berott på omständigheter, över vilka

fabrikens ägare ej kunnat råda, skall uppkommande underskott i avskrivningsbeloppet, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, antingen fördelas på leveranserna under den återstående garantiperioden eller, där detta ej befinnes lämpligt, denna period utsträckas för att möjliggöra den avsedda avskrivningen av anläggningen eller fabrikens ägare på annat sätt ersättas för underskottet. Företagen skola slutligen enligt utredningsmännens förslag vara oförhindrade att i egen tillverkning av kemisk-tekniska och andra dylika produkter använda vid deras fabriker framställd sprit.

Under utredningen har jämväl, enligt vad utredningsmännen meddelat, ett annat förslag till avtalsgrunder dryftats, som jag finner förtjänt av närmare prövning. Utgångspunkten för detta förslag har varit, att företagen icke skulle själva finansiera den nya anläggningen, utan att kostnaderna härför skulle bestridas av staten genom låneförsträckning till företagen. Avsättningsgarantien skulle bortfalla, men företaget åläggas att leverera en på grundval av normalkapaciteten för viss årsperiod beräknad spritkvantitet. För denna skulle gälla samma prissättningsgrunder som enligt utredningsmännens förslag, med undantag av att från priset skulle avdragas ett mot avskrivningskvot och ränta svarande belopp, vilket i stället skulle i mån av fullgjorda leveranser räknas som avbetalning resp. förräntning av statslånet. Staten skulle äga rätt att, även innan leveranser i den avtalade omfattningen kommit till stånd, vägra mottaga ytterligare spritkvantitet, men företaget bleve i dylikt fall befriat från återstående avbetalning av statslånet och övertog spritfabriken med full äganderätt.

Vid valet mellan nämnda båda alternativ för statens medverkan vid de nya fabrikernas uppförande kunna olika synpunkter göras gällande. För staten komme ett tillhandahållande av lånemedel för de nya anläggningarna att sammanlagt taga i anspråk avsevärda belopp. Om storleken av det behövliga kapitalet beräknas till förslagsvis uppgiven summa av 750,000 kr. per fabrik och avtal träffas rörande samtliga ifrågakommande 20 fabriker, skulle den totala försträckningen uppgå till omkring 15 milj. kronor. Enär de fastigheter, där fabriken vore avsedda att uppföras, sannolikt redan i stor utsträckning belastas av inteckningar såsom pant för tidigare erhållna lån, torde tillfredsställande säkerhet knappast alltid kunna erbjudas för de nya försträckningarna av statsmedel. Dessa olägenheter komme att helt bortfalla enligt utredningsmännens huvudförslag, varvid förutsattes, att företagen själva skulle övertaga finansieringen av de nya fabrikerna. Å andra sidan kan det tänkas, att sporren för företaget att tillverka största möjliga kvantitet sprit bleve större enligt statslånealternativet, enär vid tillämpning av denna plan möjligheten att snabbt amortera skulden till staten gjorts direkt beroende av företagets förmåga att leverera större kvantitet än som svarar mot normalkapaciteten. För staten skulle detta innebära fördelen att man möjligen skulle kunna påräkna högre spritutvinning från fabriken än enligt det andra alternativet, churu icke får förbises, att även enligt denna plan företaget har intresse av största möjliga produktion med hänsyn till den

därmed förbundna ökade vinstchansen. Slutligen bör vid övervägandet av dessa båda alternativ uppmärksammas, att det med hänsyn till ovissheten om den kommande utvecklingen kan befinnas mindre lämpligt att binda staten vid en för många år gällande inköpsgaranti i stället för att hålla möjligheten öppen till en avveckling inom en kortare period av ett låneengagement, även om därmed skulle förenas en viss kapitalförlust.

Från företagens sida har utredningsmännens förslag med hänsyn särskilt till dess avsättningsgaranti allmänt ansetts böra ifrågakomma framför tanken på statslån och de därmed enligt den här skisserade planen förenade villkoren. Visserligen har det framhållits, att det för ett eller annat företag kunde föreligga behov av en försträckning av statsmedel för den nya fabriken, men man torde därvid icke ha tänkt sig att i gengäld avstå från förmånen av avsättningsgaranti. Särskilt lär man vid övervägandet av statslånealternativet med dess sistnämnda innebörd ha vänt sig emot den rätt det skulle innebära för staten att när som helst kunna avböja mottagandet av fortsatta leveranser. Den risk, som härvid antagits kunna uppstå för möjligheten att i fortsättningen finna avsättning för spriten, ha företagen icke trots sig kunna bära, varjämte påpekats den minskade stimulans för vidtagande av på lång sikt lagda rationaliseringsåtgärder, förslaget i denna del kunde innebära. Rörande de sålunda framförda farhågorna vill jag endast framhålla, att de synas i någon mån överdrivna. Om nämligen staten viss tid efter driftens igångsättande — här förutsättes att rimlig respit i dylikt fall alltid skall lämnas — förklarar sig icke vidare önska köpa sprit från den nya fabriken, så skulle denna utan fortsatt skuldbelastning till staten tillfalla företaget såsom dess egendom. Självkostnaden för den sprit, som i fortsättningen komme att tillverkas vid en dylik fabrik, bleve utan tvivel avsevärt lägre än för sprit från fabrik, som icke åtnjöte motsvarande förmån. Den förra fabriken konkurrenskraft bleve i motsvarande grad större och dess ställning på marknaden borde därför trots frånvaron av avsättningsgaranti vara relativt trygg. Härvid och vid bedömande överhuvud av såväl de nuvarande som de nya fabrikernas behov av säkerhet för sin försäljning får icke glömmas, att, även om åtgången av motorsprit skulle minskas, så kan efterfrågan på sprit för tekniska och hushållsändamål förväntas komma att liksom hittills oavbrutet ökas. På endast fyra år — från 1934/35 till 1938/39 — har konsumtionen av denna vara stigit med omkring 50 % eller med i genomsnitt 2 à 3 milj. normalliter om året, och inga tecken ha tytt på en avstannad takt i denna utveckling. Här finnes en fri marknad, där möjlighet föreligger till avsättning av stigande kvantiteter sprit.

Ehuru jag finner vissa fördelar för det allmänna vara förenade med låneframför garantialternativet, anser jag dem dock i väsentliga hänseenden likvärdiga och vill därför icke ifrågasätta ett avvisande av det senare, särskilt med kännedom om företagens inställning till de båda alternativen, sådan denna hittills kunnat fastställas. I anslutning härtill anser jag, att de förhandlingar, som efter statsmakternas beslut i ärendet böra komma till stånd mellan staten eller något dess organ och varje särskilt företag, icke

lämpligen böra på förhand bindas vid ettdera av de båda alternativen. Valet mellan dem synes sålunda kunna lämnas öppet. Det är även tänkbart, att i vissa punkter finna en kombination mellan dem. Sålunda torde det ej vara uteslutet, att med lånealternativet förena en avsättningsgaranti för viss kortare tid, antingen angiven på förhand eller bestämd att gälla till viss tidpunkt efter återinträdet av före kriget rådande läge. Å andra sidan synes det också möjligt att i avtal efter garantilinjens inrymma bestämmelser om avlösning efter viss tid av inköpsgarantien mot ersättning för icke avskrivna kapitalutlägg.

De prissättningsgrunder, som föreslagits av utredningsmännen, synas mig lämpligt avvägda med hänsyn till det angivna syftet att därmed kunna stimulera till största möjliga produktion av sulfitsprit. I jämförelse med nuvarande bestämmelser för motsvarande prissättning innebära de en betydande höjning av avskrivningskvoten för anläggningarna — denna beräknas nu till 2 % på fastigheter och 5 % på inventarier mot 10 % på såväl fastigheter som inventarier enligt de föreslagna reglerna — så utformad att merbetalning får tillgodonjutas för icke blott en tiondel av den sprit, som utgör normalkapaciteten, utan ock för vad som tillverkas därutöver.

Jag delar den av utredningsmännen uttalade uppfattningen, att någon fast relation mellan kvantiteten tillverkad massa och därur framställd sprit icke synes kunna generellt användas som grund för normalkapacitetens beräkning men väl kunna ifrågakomma vid träffande av de individuella uppgörelserna med sulfitföretagen. Vidare finner jag mig kunna biträda förslaget om att den skattedifferentiering för motorsprit i förhållande till bensin, som gäller för den nuvarande sulfitsprittillverkningen, utsträcker även till den planerade nya produktionen och upprätthålles under den tid den här ifrågasatta ordningen varar. Även övriga, av mig ej här särskilt berörda bestämmelser i utredningsmännens förslag synas mig kunna godkännas såsom grund för de överenskommelser, vilka äro avsedda att träffas med de sulfitföretag, som befinnas villiga att på här i huvudsak angivna villkor leverera motorsprit från nyanlagda fabriker. Såsom statens organ för förhandlingar rörande dessa avtal med fabrikerna torde aktiebolaget Vin- & spritcentralen böra anlitas med hänsyn till att det är detta bolag, som enligt gällande lagstiftning har att taga befattning med den tillverkade spritens försäljning inom landet.

Såsom jag förut antytt, har i planen rörande ökad försörjning med motorsprit räknats även med stegrad tillverkning hos de nuvarande sulfitspritfabrikerna, åstadkommen genom utvidgningar och förbättring av driften. Om detta resultat skall säkerställas, torde det böra övervägas att bereda även de äldre fabrikerna den förmån, som ligger i en gynnsammare prisberäkning enligt samma regler, som föreslagits för de nya fabrikerna. Även om produktionen vid sistnämnda fabriker näppeligen kan förväntas komma i gång förrän under tillverkningsåret 1940/41 och de ombyggnader eller nyanlägg-

ningar, som ifrågakomma hos de äldre fabrikerna, ej torde kunna bli allmänt färdiga att användas tidigare än under senare hälften av år 1939/40, torde de nya prisreglerna för de nuvarande sulfitsprittfabrikerna böra tillämpas från den tidpunkt under budgetåret 1939/40, då erforderliga förberedelser i form av kapacitetskalkyler etc. hunnit verkställas och nya avtal i anslutning härtill kunnat träffas. Då melasspriten enligt gällande regler betalas med högst samma pris som sulfitspriten, torde för kommande tillverkning av melasspriten enahanda regler böra hänföra sig till det genomsnittliga pris, som kommer att betalas nuvarande sprittfabriker.

Enligt nu gällande avtal mellan staten och spritcentralen, vilket bygger på direktiv meddelade i samband med genomförandet av 1934 års spritreglering, får bolaget icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd inköpa mera än 40 milj. normalliter sulfitsprit och 6 milj. normalliter melasspriten per tillverkningsår. Denna föreskrift har tillämpats så, att Kungl. Maj:t i slutet av tillverkningsåret fastställt en inköpskvantitet för det kommande året, som beräknats på grundval av det gångna årets försäljning. Då omsättningen emellertid är för år ökad, har Kungl. Maj:t för att bereda spritcentralen möjlighet tillgodose den stigande konsumtionen regelbundet medgivit avsevärda tilläggsköp. De olägenheter, som härav framkallats och som närmare belysts i en av mig i det föregående återgiven P. M. av spritcentralens verkställande direktör, ha föranlett denne föreslå, att det ifråga om spritcentralens inköpsbehov av sprit för tekniska och hushållsändamål måtte överlämnas till bolaget att, med ledning av beräknad förbrukning, för varje försäljningsår träffa avtal med sprittillverkarna om leverans av 95 % sprit. Med hänsyn till de för denna anordning anförda skälen finner jag mig kunna biträda förslaget.

I samma P. M. ha föreslagits vissa ändrade grunder även för motorsprits försäljning. De svårigheter, som framkallats av i detta avseende nu gällande föreskrifter om inköpsprocent m. m., ha utförligt belysts i det föregående. Det kan icke förnekas, att förekomsten av dessa svårigheter giva stöd åt önskemålet om en ny reglering av detta område av spritmarknaden. Under normala förhållanden vore därvid föga att erinra mot genomförande i huvudsak av det i den åberopade P. M. framlagda förslaget, vilket i stort sett innebär, att sedan Kungl. Maj:t bestämt spritcentralens inköpskvantitet av motorsprit, importörer och tillverkare av bensin skulle åläggas köpa denna sprit med fördelning efter de mängder bensin, de infört eller tillverkat under närmast föregående tolv månadersperiod. Denna P. M. har emellertid grundats på förhållanden, som varit rådande, innan de av kriget framkallade svårigheterna för vår import inträtt. I nuvarande läge — då den största osäkerhet råder rörande möjligheten att importera bensin till riket och i varje fall angående de mängder av denna vara, som kunna påräknas — förefaller det emellertid vara tveksamt, huruvida ett kvotdelningssystem eller överhuvud ett tvångsförfarande behöver bibehållas för mo-

torspriten avsättning. Det torde under dessa förhållanden få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser angående dispositionen av motorspriten.

Den hittillsvarande regleringen av vissa här berörda förhållanden på spritmarknaden har i olika hänseenden på framställning av Kungl. Maj:t godkänts av riksdagen. På grund härav erfordras riksdagens medverkan för genomförande av de nu av mig framlagda förslagen, i vad de avse ändringar i eller tillägg till denna reglering. Bemyndigande för Vin- & spritcentralen bör inhämtas att med vissa sulfittfabriker träffa avtal om anläggande av nya spritfabriker samt om leverans av motorsprit. I samband härmed böra huvudgrunderna för avtalen med dessa företag och de äldre sulfitspritfabrikerna bli föremål för riksdagens prövning.

Vidare bör av riksdagen begäras medel för lån till sådana sulfittföretag, som för uppförande av spritfabriker önska försträckning av statsmedel. Storleken av medelsbehovet kan nu ej beräknas. För närvarande torde det dock vara tillräckligt om för ändamålet äskas ett anslag av fem miljoner kronor. Om anslaget upptages under fonden för förlag till statsverket, böra medel avses för en avskrivning under tio år av de belopp som må komma att utbetalas av anslaget; dessa avskrivningar balanseras av ökade inkomster av Vin- & spritcentralen.

Slutligen fordras dels riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser angående dispositionen av motorsprit, som kunna påkallas av omständigheterna, dels ock riksdagens medgivande för Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med spritcentralen om de ändringar i eller tillägg till tidigare med bolaget slutna avtal, som föranledas av nu framställda förslag.

Med åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen må träffa avtal angående uppförande av nya sulfitspritfabriker och leverans av motorsprit från dessa samt angående inköp av sådan sprit från äldre företag, allt i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående tillstyrkt,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser angående dispositionen av motorsprit, som bliva erforderliga vid genomförande av nämnda överenskommelser eller eljest kunna påkallas av utvecklingen av tillgången på motorbränsle,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med aktiebolaget Vin- & spritcentralen om de ändringar i och tillägg till tidigare med bolaget slutna avtal som bliva nödvändiga vid bifall till nyss angivna förslag.

Vidare hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 till
Anläggningskapital för nya sulfitspritfabriker, å kapitalbud-
geten under fonden för förslag till statsverket, anvisa ett *re-*
servationsanslag av kronor 5,000,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter
biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen
att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll
utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Borgström.